

Защо интелектуалците са против капитализма?

Автор: Робърт Нозик

Изненадващо е, че интелектуалците се противопоставят на капитализма толкова силно. Други групи със сравнимо общественоеикономическо положение не показват същата степен на противопоставяне и в същите пропорции. Статистически, тогава, интелектуалците са аномалия. Не всички интелектуалци са леви. Подобно на останалите групи техните възгледи се разполагат по протежението на крива. Но в техния случай кривата е отместена и наклонена към политическото ляво. Под интелектуалци нямам предвид всички хора, които притежават интелект или определено ниво на образование, а онези, които в своята работа се занимават с идеи, изразявани с думи, които моделират словесния поток, който другите получават. Тези ковачи на думи включват поетите, романистите, литературните критици, журналистите във вестници и списания и много професори. Към тях не се включват хората, които основно произвеждат и предават количествено или математически формулирана информация (ковачите на числа) или които работят във визуалните медии, художниците, скулптурите, операторите. За разлика от ковачите на думи, хората с тези професии не се противопоставят несъразмерно на капитализма. Ковачите на думи са съсредоточени на определени места: академичната сфера, медиите, правителствената бюрокрация.

Под интелектуалци нямам предвид всички хора, които притежават интелект или определено ниво на образование, а онези, които в своята работа се занимават с идеи, изразявани с думи, които моделират словесния поток, който другите получават. Тези ковачи на думи включват поетите, романистите, литературните критици, журналистите във вестници и списания и много професори. Към тях не се включват хората, които основно произвеждат и предават количествено или математически формулирана информация (ковачите на числа) или които работят във визуалните медии, художниците, скулптурите, операторите. За разлика от ковачите на думи, хората с тези професии не се противопоставят несъразмерно на капитализма. Ковачите на думи са съсредоточени на определени места: академичната сфера, медиите, правителствената бюрокрация.

Интелектуалците - ковачи на думи имат добра съдба в капиталистическото общество; те имат голяма свобода да излагат, срещат и разпространяват нови идеи, да ги четат и дискутират. Професионалните им умения са търсени, доходът им е много над средното ниво. Тогава защо те се противопоставят несъразмерно силно на капитализма? Всъщност, някои данни показват, че колкото по-благоденстващ и преуспял е интелектуалецът, толкова по-вероятно е той да се противопоставя на капитализма. Това противопоставяне е основно “отляво”, но не единствено оттам. Йейтс, Елиът и Паунд бяха против пазарното общество отдясно.

Противопоставянето на интелектуалците - ковачи на думи срещу капитализма е факт с обществено значение. Те формират нашите идеи и представи за обществото, те формулират алтернативните политики, които бюрокрациите разглеждат. От трактатите до лозунгите, те ни дават изреченията, чрез които да изразим себе си.

Тяхното противопоставяне има значение, особено в едно общество, което все повече зависи от ясното формулиране и разпространение на информация.

Можем да различим два типа обяснения за относително високия процент интелектуалци, които са против капитализма. Първият тип намира причина, която е уникална за антикапиталистически настроените интелектуалци. Вторият тип обяснение идентифицира причина, засягаща всички интелектуалци, една сила, тласкаща ги към антикапиталистически възгледи. Дали тя ще вкара някой интелектуалец в антикапитализма зависи от другите сили, които действат върху него. Като цяло обаче, тъй като прави антикапитализма по-вероятен за всеки интелектуалец, подобна причина ще поражда по-висок процент антикапиталистически интелектуалци. Нашето обяснение ще бъде от този втори тип. Ще установим една причина, която насочва интелектуалците към антикапиталистическа нагласа, но не я осигурява във всеки отделен случай.

Ценността на интелектуалците

Интелектуалците днес очакват да са най-високо ценените хора в обществото, тези с най-много престиж и власт, тези с най-високи възнаграждения. Те чувстват, че имат право на това. Но, общо взето, едно капиталистическо общество не почита своите интелектуалци. Лудвиг фон Мизес обяснява особеното негодувание на интелектуалците, за разлика от работниците, казвайки, че те се движат в обществото на успешни капиталисти, като по този начин имат изпъкваща група, с която се сравняват и са унижени от своя по-нисък статус. Обаче дори тези интелектуалци, които не се движат в подобно общество, са също толкова негодуващи, докато само да се движат в подобно общество не е достатъчно - спортните и танцовите инструктори, които се грижат за богатите и работят с тях, не са отявлени антикапиталисти.

Защо тогава съвременните интелектуалци смятат, че имат право на най-високите възнаграждения, които тяхното общество трябва да им предложи и са възмутени, когато не получат това? Интелектуалците смятат, че са най-ценните хора, тези с най-големи заслуги и че обществото трябва да възнагражда хората в съответствие с техните ценности и заслуги. Но едно капиталистическо общество не се ръководи от принципа за разпределение "на всеки според неговите заслуги или ценност". С изключение на подаръците, наследствата и печалбите от хазарт, които се случват в свободното общество, пазарът разпределя към тези, които задоволяват доловеното пазарно изразено търсене на другите и колко ще разпредели той по този начин зависи от това колко се търси и колко е алтернативното предлагане. Неуспешните бизнесмени и работници нямат същата враждебност към капиталистическата система като интелектуалците - ковачи на думи. Само чувството на непризнато превъзходство, на предадено право, поражда тази враждебност.

Защо интелектуалците - ковачи на думи си мислят, че те са най-ценни и защо мислят, че разпределението трябва да бъде според ценността? Обърнете внимание,

че последният принцип не е необходим принцип. Били са предлагани други модели на разпределение, включително равно разпределение, разпределение според морални заслуги, разпределение според нуждите. Всъщност, няма необходимост от какъвто и да е модел на разпределение, който обществото да се стреми да достигне, дори общество, загрижено за справедливостта. Справедливостта на едно разпределение би могла да се състои в неговото възникване от справедлив процес на доброволна размяна на справедливо придобити собственост и услуги. Какъвто и резултат да произведе този процес, той ще е справедлив, но няма определен модел, на който резултатът трябва да съответства. Защо тогава ковачите на думи смятат себе си за най-ценни и приемат принципа на разпределение според ценността?

От възникването на писаната мисъл интелектуалците ни казват, че тяхното занимание е най-ценно. Платон поставя способностите на разума над смелостта и желанията и смята, че философите би трябвало да управляват; Аристотел твърди, че интелектуалното съзерцание е най-възвишената дейност. Не е учудващо, че оцелелите текстове отбелязват тази висока оценка на интелектуалната дейност. Хората, които са формулирали оценки, записвали са ги с аргументи, които да ги подкрепят, са били интелектуалци в крайна сметка. Те са възхвалявали самите себе си. Тези, които са ценели други неща повече от обмислянето на нещата с думи, дали ловуването или силата, или непрестанното сетивно удоволствие, не са си правили труда да оставят трайни писмени сведения. Само интелектуалецът е разработил теория за това кой е най-добър.

Образованието на интелектуалците

Коя причина поражда чувството за превъзходство от страна на интелектуалците? Искам да съсредоточа вниманието върху една определена институция: училищата. Тъй като книжовното знание стана все по-важно, образованието - обучението в четене и книжно знание на млади хора, събрани в класове, се разпространи. Училищата станаха основната институция извън семейството, която оформя начина на мислене на младите хора и почти всички, които по-късно стават интелектуалци, са минали през училищата. Там те имат успех. Те са оценявани спрямо останалите и са смятани за по-висши. Те са хвалени и възнаграждавани, те са любимците на учителя. Как биха могли да не смятат себе си за по-висши? Ежедневно те усещат разликите в сърчността с идеите, в бързата съобразителност. Училищата им казват и им показват, че са по-добри.

Училищата също така представят и по този начин преподават принципа на възнаграждение според (интелектуалните) заслуги. Към интелектуално заслужаващите отиват похвалите, усмивките на учителя и най-високите оценки. В училищната "валута" най-умните съставляват висшата класа. Въпреки че това не е част от официалните учебни програми, в училищата интелектуалците научават уроците на своята по-голяма ценност в сравнение с останалите и как тази ценност им дава право на по-висока отплата.

По-обширното пазарно общество, обаче, преподава различен урок. Там най-високите възнаграждения не отиват при най-блестящите със словото. Там интелектуалните умения не са най-високо ценени. Обучавани в училището, че са най-ценни, най-заслужили възнаграждение, имащи най-силно право на отплата, как биха могли въобще интелектуалците да не се възмушават срещу капиталистическото общество, лишило ги от справедливо заслуженото, което имат по право заради превъзходството си? Учудващо ли е, че това, което обучените в училището интелектуалци чувстват към капиталистическото общество, е дълбока и мрачна враждебност, която макар и облечена в различни предназначени за публиката причини, продължава, дори когато се показва, че тези причини са несъстоятелни?

Казвайки, че интелектуалците чувстват, че имат право на най-високите възнаграждения, които обществото може да предложи (богатство, статус и т.н.) нямам предвид, че интелектуалците държат тези възнаграждения да са най-възвишените блага. Вероятно те ценят повече удовлетворението, получавано от интелектуалните занимания или оценката на времето. Въпреки това те също така чувстват, че имат право на най-високото признание на обществото, на най-голямото и най-доброто, което то може да им предостави, колкото и жалко да е то. Нямам предвид да наблягам особено на възнагражденията, които отиват в джоба на интелектуалците или дори на онези, които ги достигат лично. Идентифицирайки се като интелектуалци, те могат да се чувстват засегнати от факта, че интелектуалната дейност не е най-високо ценена и възнаграждавана.

Интелектуалецът иска цялото общество да бъде едно голямо училище, да бъде като средата, в която се е справял толкова добре и е бил така високо оценяван. Включвайки критерии за възнаграждаване, различни от по-широкото общество, училищата са отговорни за това, че някои хора по-късно ще преживеят движение надолу. Онези, които са на върха на училищната йерархия ще чувстват, че имат право на върхова позиция не само в това микро-общество, но и в по-голямото общество, едно общество, срещу чиято система те ще негодуват, когато тя не успее да се отнася с тях според техните самопредписани потребности и права. По такъв начин училищната система създава антикапиталистическа нагласа сред интелектуалците. По-точно тя произвежда антикапиталистическа нагласа сред интелектуалците на словото. Защо ковачите на числа не развиват същите нагласи като тези ковачи на думи? Предполагам, че тези блестящи по отношение на количествата деца, въпреки че получават добри оценки на съответните изпити, не получават същото персонално внимание и одобрение от учителите, както блестящите по отношение на словото деца. Словесните умения са тези, които носят персоналните награди от учителя и както изглежда именно тези награди създават чувството за някакви особени права.

Централно планиране в училищната стая

Има още едно нещо, което трябва да се добави. Тези (бъдещи) интелектуалци - ковачи на думи успяват в рамките на формалната, официалната обществена

система на училищата, в която съответните отличия се разпределят от централната власт на учителя. Училищата съдържат и една друга, неформална обществена система в рамките на училищните стаи, коридорите и училищните дворове, където наградите се раздават не чрез централно ръководство, а спонтанно според желанията и приумиците на съучениците. Тук интелектуалците не се справят толкова добре.

По тази причина не е изненадващо, че след това разпределението на блага и възнаграждения посредством централно организиран механизъм за разпределение се приема от интелектуалците за по-подходящо от “анархията и хаоса” на пазара. Защото разпределението в едно централно планирано социалистическо общество се различава от разпределението в едно капиталистическо общество точно така както разпределението от учителя се различава от разпределението на училищния двор и коридор.

Нашето обяснение не предполага, че (бъдещите) интелектуалци представляват мнозинство дори сред ученическата висша класа на училището. Тази група може да се състои най-вече от деца със съществени (но не изумителни) книжовни умения, съчетани с изискани обноски, силна мотивация да угаждат и да се харесват на другите, приветливост, подкупващи маниери и способност да играят по правилата (и да изглежда, че ги следват). Такива ученици също ще бъдат високо уважавани и възнаграждавани от учителя и те също така ще се справят изключително добре и в по-широкото общество. (Те се справят добре и в рамките на неформалната обществена система на училището. По тази причина те няма особено да предпочитат нормите на формалната система на училището.) Нашето обяснение предполага, че (бъдещите) интелектуалци са непропорционално представени в онази част от училищната (официална) висша класа, която ще преживее относително движение надолу. Или по-скоро в групата, която предрича за себе си влошаващо се бъдеще. Враждебността ще се появи преди влизането в по-широкия свят и преживяването на действително влошаване на статуса, в точката, в която умният ученик разбира, че (вероятно) ще му върви по-малко в по-широкото общество, отколкото в сегашното му училищно положение. Антикапиталистическото предубеждение на интелектуалците - това неочаквано последствие от училищната система - е, разбира се, засилено, когато учениците четат или им преподават интелектуалци, представящи точно тези антикапиталистически нагласи.

Без съмнение някои интелектуалци - ковачи на думи са били своенравни и съмняващи се деца и затова са били порицавани от учителите си. Дали и те са научили урока, че най-добрият би трябвало да получава най-високите отличия, и мислели ли са въпреки своите учители, че те самите са били най-добрите и по този начин да са започнали едно ранно негодувание срещу училищната система на разпределение? Очевидно, по отношение на този и други въпроси, обсъждани тук, се нуждаем от данни за училищните преживявания на бъдещите интелектуалци - ковачи на думи, за да усъвършенстваме и тестваме нашите хипотези.

Изразено като общо твърдение, трудно може да се оспори, че училищните норми ще повлияят върху нормативните убеждения на хората след като те напуснат училищата. Училищата, в крайна сметка, са основното несемейно общество, в което децата се учат да живеят и следователно образованието представлява тяхната подготовка за по-голямото несемейно общество. Не е учудващо, че онези, които успяват при нормите на училищната система, негодуват срещу общество, придържащо се към различни норми, които не им осигуряват същия успех. Нито пък, когато това са точно тези, които формират самопредставата на обществото - оценката му за него самото, е учудващо, че отговарящата за словото част от обществото се обръща срещу него. Ако проектирате едно общество, не бихте се стремили да го проектирате така, че ковачите на думи, с цялото им влияние, да бъдат обучавани във враждебност срещу нормите на обществото.

Нашето обяснение на прекомерния антикапитализъм на интелектуалците се основава на едно много правдоподобно социологическо обобщение.

В едно общество, в което една извънсемейна система или институция - първата, в която младите хора влизат - разпределя възнаграждения, онези, които се справят най-добре в нея, ще са склонни да приемат нормите на тази институция и ще очакват по-широкото общество да действа в съответствие с тези норми; те ще смятат, че имат право на част от разпределението в съответствие с тези норми или (поне) право на относителна позиция, равна на онази, която тези норми биха им предоставили. При това, онези, които съставляват висшата класа в рамките на йерархията на тази първа извънсемейна институция и които после изпитват (или очакват да изпитат) движение към по-ниска относителна позиция в по-широкото общество, ще са склонни, заради тяхното чувство на предадено право, да се противопоставят на по-широката обществена система и да изпитват враждебност към нейните норми.

Забележете, че това не е детерминистки закон. Не всички, които изпитват движение надолу в общественния си статус, ще се обърнат срещу системата. Това движение надолу, обаче, е фактор, който има тенденция да предизвиква въздействие в тази посока и по този начин ще се прояви в различаващи се съотношения на агрегирано ниво. Ние можем да разграничим начините, по които един член на висша класа може да се придвижи надолу: той може да получи по-малко от друга група или (въпреки че нито една група не се придвижва над него) да се изравни, заради неуспеха му да получи повече, с онези, които преди е считал за по-низши. Първият тип движение надолу е този, който особено измъчва и предизвиква гняв; вторият тип е значително по-поносим. Много интелектуалци (казват, че) одобряват равенството докато само малък брой призовават за аристокрация от интелектуалци. Нашата хипотеза застъпва, че първият тип движение надолу е силен фактор, който поражда негодувание и враждебност.

Училищната система набляга и възнагражда само някои умения, които са от значение за по-нататъшния успех (тя е, в крайна сметка, една специализирана институция), така че нейната система за възнаграждаване ще се различава от тази в

по-широкото общество. Това гарантира, че някои, при влизането си в по-широкото общество, ще преживеят движение надолу със съпътстващите го последици. По-рано казах, че интелектуалците искат обществото да бъде едно голямо училище. Сега ние виждаме, че възмущението заради измамените надежди за гарантирано право произтича от факта, че училищата (като една първа специализирана извънсемейна обществена система) не са умален вариант на обществото.

Нашето обяснение сега изглежда сякаш предсказва (прекаленото) възмущение на обучените интелектуалци срещу тяхното общество, каквато и да е неговата природа - независимо дали е капиталистическа или комунистическа. (Интелектуалците са непропорционално възразяващи против капитализма, сравнени с други групи с подобен обществено икономически статус в рамките на капиталистическото общество. Друг въпрос е дали те са непропорционално възразяващи в сравнение със степента на противопоставяне на интелектуалците в други общества срещу тези общества.) Тогава е очевидно, че биха били уместни данни за отношението на интелектуалците в рамките на комунистическите страни към апаратчиците; дали онези интелектуалци изпитват враждебност към онази система?

Нашата хипотеза трябва да бъде прецизирана така, че да не се отнася (или да не се отнася така силно) за всяко общество. Трябва ли училищната система във всяко общество неизбежно да произвежда антиобществени предубеждения в интелектуалците, които не получават най-високата отплата на това общество? Вероятно не. Едно капиталистическо общество е особено в това, че то изглежда обявява, че е отворено и отзивчиво само към таланта, индивидуалната инициатива и личните заслуги. Израстването в една наследена каста или феодално общество не създава очакване, че възнаграждението ще бъде или трябва да бъде в съответствие с личната ценност. Въпреки създаденото очакване, едно капиталистическо общество възнагражда хората само доколкото те служат на изразените чрез пазара желания на останалите хора; то възнаграждава в съответствие с икономическия принос, не в съответствие с личната ценност. Обаче, то доста се приближава до възнаграждаване в съответствие с ценността – ценността и приноса много често ще се смесват – така че да подхранват очакванията, създадени от училищата. Характерът на по-широкото общество е достатъчно близък до този на училищата, така че близостта да създава възмущение. Капиталистическите общества възнаграждават индивидуалните таланти или обявяват, че го правят и по този начин те карат интелектуалеца, който смята себе си за най-талантлив, да се чувства особено огорчен.

Според мен още един фактор играе определена роля. Училищата ще имат склонност да произвеждат такива антикапиталистически нагласи колкото повече в тях има разнообразие от хора. Когато повечето от тези, които ще бъдат икономически успели, посещават отделни училища, интелектуалците няма да получат тази нагласа, че са по-висши от тях. Но дори ако много деца от висшата класа посещават отделни училища, в едно отворено общество ще има други училища, които включват също и много хора, които ще станат икономически успели като предприемачи, а интелектуалците по-късно възмутено ще си спомнят

колко са превъзхождали в учението своите връстници, които са станали по-богати и могъщи. Отвореността на обществото има и друга последица. Учениците - бъдещи ковачи на думи и останалите, няма да знаят как ще се справят в бъдеще. Те могат да се надяват на всичко. Общество, което е затворено за напредък, разрушава тези надежди много рано. В едно отворено капиталистическо общество учениците не се предават рано на ограниченията на техния напредък и социална мобилност, обществото изглежда обявява, че най-способните и ценните ще се издигнат на върха, техните училища вече са предали на най-надарените посланието, че те са най-ценните и заслужаващи най-високите възнаграждения, а по-късно точно тези ученици, които са били най-силно насърчавани и с най-големи надежди, виждат, че някои от техните връстници, които те познават и смятат за по-малко заслужили, се издигат по-високо от тях самите, вземайки най-високата отплата, на която те самите са смятали че имат право. Учудващо ли е, че те питаят враждебност към това общество?

Някои допълнителни хипотези

Ние прецизирахме хипотезата в известна степен. Не просто формални училища, а формалното образование в определен контекст е това, което произвежда антикапиталистическа враждебност в интелектуалците (ковачи на думи). Без съмнение, хипотезата изисква по-нататъшно прецизиране. Но достатъчно. Време е да предадем хипотезата на учените от обществените науки, да я вземем от кабинетните размишления в изследването и да я дадем на онези, които ще се заровят в по-подробни факти и данни. Можем да посочим, обаче, някои области, в които нашата хипотеза може да даде проверими последици и предвиждания. Първо, човек може да предскаже, че колкото по-меритократична (ориентирана към способностите и заслугите) е училищната система в една страна, толкова по-вероятно е нейните интелектуалци да са леви. (Вижте Франция.) Второ, онези интелектуалци, които са се издигнали в училище относително по-късно, не биха развили същото чувство, че имат право на най-високите възнаграждения; следователно, по-малък процент от по-късно издигналите се интелектуалци ще бъдат антикапиталисти в сравнение с по-рано издигналите се. Трето, ние ограничихме нашата хипотеза до онези общества, в които (за разлика от индийското кастово общество) успяващите студенти могат правдоподобно да очакват по-късен сравним успех в по-широкото общество. В Западното общество жените до скоро не са имали такива очаквания, така че не очакваме студентите от женски пол, които са съставлявали част от училищната висша класа, а по-късно са преживели движение надолу, да изразяват същата антикапиталистическа враждебност като мъжете интелектуалци. Ние можем да предскажем, следователно, че колкото повече едно общество се представя като движещо се към равенство в професионалните възможности между жените и мъжете, толкова повече неговите жени интелектуалци ще проявяват същия непропорционален антикапитализъм, който мъжете интелектуалци показват.

Някои читатели могат да се съмняват в това обяснение на антикапитализма на интелектуалците. Дори и да е така, мисля, че беше идентифицирано едно важно

явление. Социологическата генерализация, която започнахме, е интуитивно завладяваща; нещо като нея трябва да е вярно. Следователно трябва да е създаден някакъв важен ефект в тази част от училищната висша класа, която преживява движение надолу в обществения си статус; трябва да е създаден някакъв антагонизъм към по-широкото общество. Ако този ефект не е непропорционалното противопоставяне от страна на интелектуалците, тогава какъв е той? Ние започнахме с един озадачаващ феномен, който се нуждае от обяснение. Мисля, че успяхме да намерим един обяснителен фактор, който (веднъж назован) е толкова очевиден, че трябва да вярваме, че обяснява реално явление.